

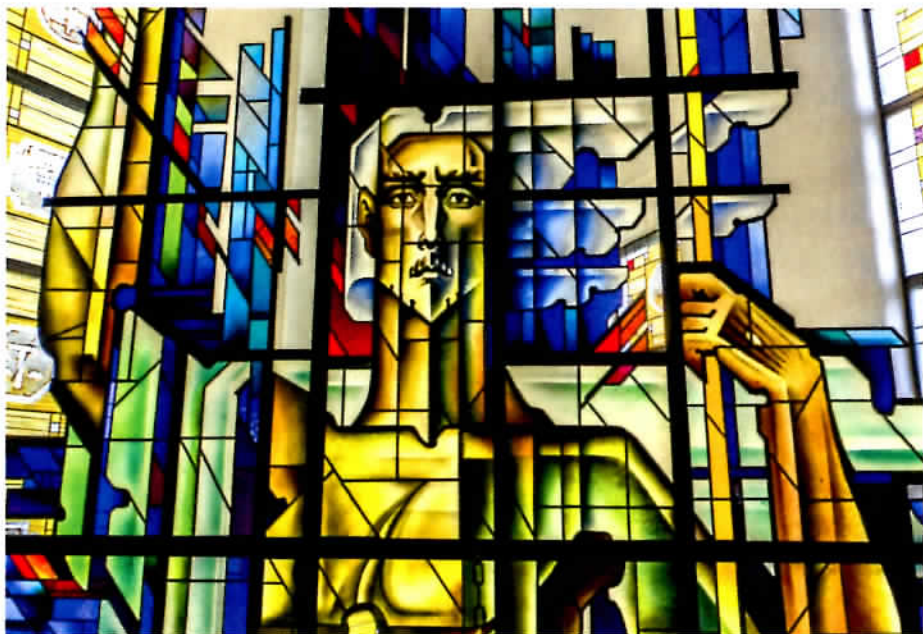
Klaipėdos vitražai

Šv. Kazimiero bažnyčios vitražai

Pradėję skaitmeninti vitražus, planavome apsiriboti tik visuomeninių pastatų vitražais. Sakralinių erdvių vitražų skaitmeninimą norėjome atidėti vėlesniam laikui. Ketinimus pakeitė atsitiktinis apsilankymas Klaipėdos Šv. Kazimiero bažnyčioje. Mėgstu vaikščioti pėsčiomis – išeinu iš namų nežinodama maršruto ir dažniausiai tiesiog einu ten, kur neša kojos. Tą vakarą pasirinkau Botanikos sodo kryptį, Šv. Kazimiero bažnyčia buvo pakeliui. Ji buvo atvira – vyko vakarinės pamaldos, galėjau įeiti ir apsidairyti. Erdvi bažnyčia nuste- bino stilingu minimalizmu, tobula akustika, o labiausiai – erdvinio vitražu bažnyčios altoriuje.

Birutė SKAISGIRIENĖ

Visą pamaldų laiką negalėjau atplėšti akių nuo šio ažuvinio stebuklo. Nereikėjo spėlioti, kas yra erdvinio vitražo

K.Morkūno vitražo „Prisikėlęs Kristus“ fragmentas.

„Prisikėlęs Kristus“ autorius – prie bažnyčios įėjimo pagarbiai surašyti visi vitražo kūrėjai. Erdvinio vitražo autorius – šviesaus atminimo dailininkas, vitražų kūrėjas profesorius Kazys Morkūnas (1925–2014), jam talkino vitražų meistras Vaižgantas Černiauskas. Vitražo kūrimą, mirus profesoriui K.Morkūnui, užbaigė vitražininkė Eglė Valiūtė. „Prisikėlęs Kristus“ yra didžiausias erdvinis vitražas Rytų, o gal ir visoje Europoje. V.Černiauskas teigė, kad šiam vitražui analogo nėra. Bažnyčios vitražų skaitmeninimo atidėti nebegalėjau – norėjosi šį stebuklą parodyti visiems.

Susisiekiu su bažnyčios klebonu Rolandu Karpavičiumi, gavau leidimą fotografuoti ir kartu su kūrybine komanda – operatoriumi Algimantu Jarukaičiu ir fotografu Vytu Karaciejumi – ėmėmės darbo.

Šv. Kazimiero bažnyčios vitražai ir Kryžiaus kelio stotys yra pirmieji sakralinių erdvių vitražai Klaipėdos miesto savivaldybės I.Kanto viešosios bibliotekos virtualiame freskų ir vitražų žemėlapyje (<https://bit.ly/3eCzaeL>).

Bet tik tiek dėmesio skirti šiam vitražui būtų neteisinga, „Prisikėlęs Kristus“ yra vertas atskiro pasakojimo, nes jo sukūrimo istorija – unikali. Pakalbinau dabartinį bažnyčios kleboną R.Karpavičių. Apie vitražo kūrimą maloniai papasakojo ir dailininkė E.Valiūtė, nuotraukomis, profesionaliomis pastabomis ir prisiminimais pasidalijo vitražų meistras ir restauratorius V.Černiauskas, bažnyčios architektūrinę viziją prisiminė architektas Adomas Skiežgelas.

Visi liudijimai ir prisiminimai – autentiški. Stengiausi nieko nekeisti ir pasakojimą sukonstruoti iš papasakotų istorijų.

ų istorijos (2)

žas „Prisikėles Kristus“

K.Morkūnas buvo vienas iškiliausių Lietuvos menininkų, vitražo mokyklos kūrėjas.

Idėja gimė netikėtai

Šv. Kazimiero bažnyčią Klaipėdos Miško kvartale suprojektavo architektai Ričardas Krištapavičius ir A.Skiezgelas. Modernios bažnyčios forma primena laivą, o bažnyčios bokštų kompozicija turėjo sudaryti karūnos įspūdį. Priminsiu, kad bažnyčia stovi buvusiose Prūsijos karaliaus Frydricho Vilhelmo III ir jo žmonos karalienės Luizės rezidencijos valdose, dėl to jos formoje turėjo spindėti karūna. Deja, bokštai iki šiol taip ir liko tik projekte.

Ilgą laiką nepavyko „sušildyti“ bažnyčios interjero. Nei altoriuje pakabintas didžiulis erdvinis kryžius, nei Gintaro Dumčiaus trikampis vitražas bažnyčios stogo sijų konstrukcijoje interjero nepagražino. Kryžių tuometis vyskupas Jonas Boruta liepė nukabinti. Reikėjo ieškoti kito sprendimo – kažko ypatingo, sujungiančio bažnyčios

erdves. Tokį sprendimą, pasitelkus profesionaliausių menininkų komandą, pavyko surasti dabartiniam bažnyčios klebonui R.Karpavičiui. Šaltą neįaukią bažnyčią ypatingu estetiniu ir meniniu skoniu apdovanojus klebonas pavertė spindinčia šventove.

Apie Šv. Kazimiero bažnyčios altorinio vitražo idėją pasakojo klebonas R.Karpavičius ir vitražo meistras, restauratorius V.Černiauskas.

Altorinio vitražo kūrimui pasikviesti profesorių, Lietuvos vitražo grandą K.Morkūną buvo architekto R.Krištapavičiaus idėja. Architektas gerai pažinojo vitražų kūrėjo braižą, kartu su K.Morkūnu ir V.Černiausku jau buvo įgyvendinęs įspūdingą Utenos Dievo Apvaizdos bažnyčios projektą.

„Nelengva buvo K.Morkūną įkalbėti. Šv. Kazimiero bažnyčios languose jau buvo vitražai, todėl profesorius, turintis didžiulę patirtį, autoritetą, savo stilių, pasakė, kad nėra ko jam lįsti į kažkieno pradėtą darbą.

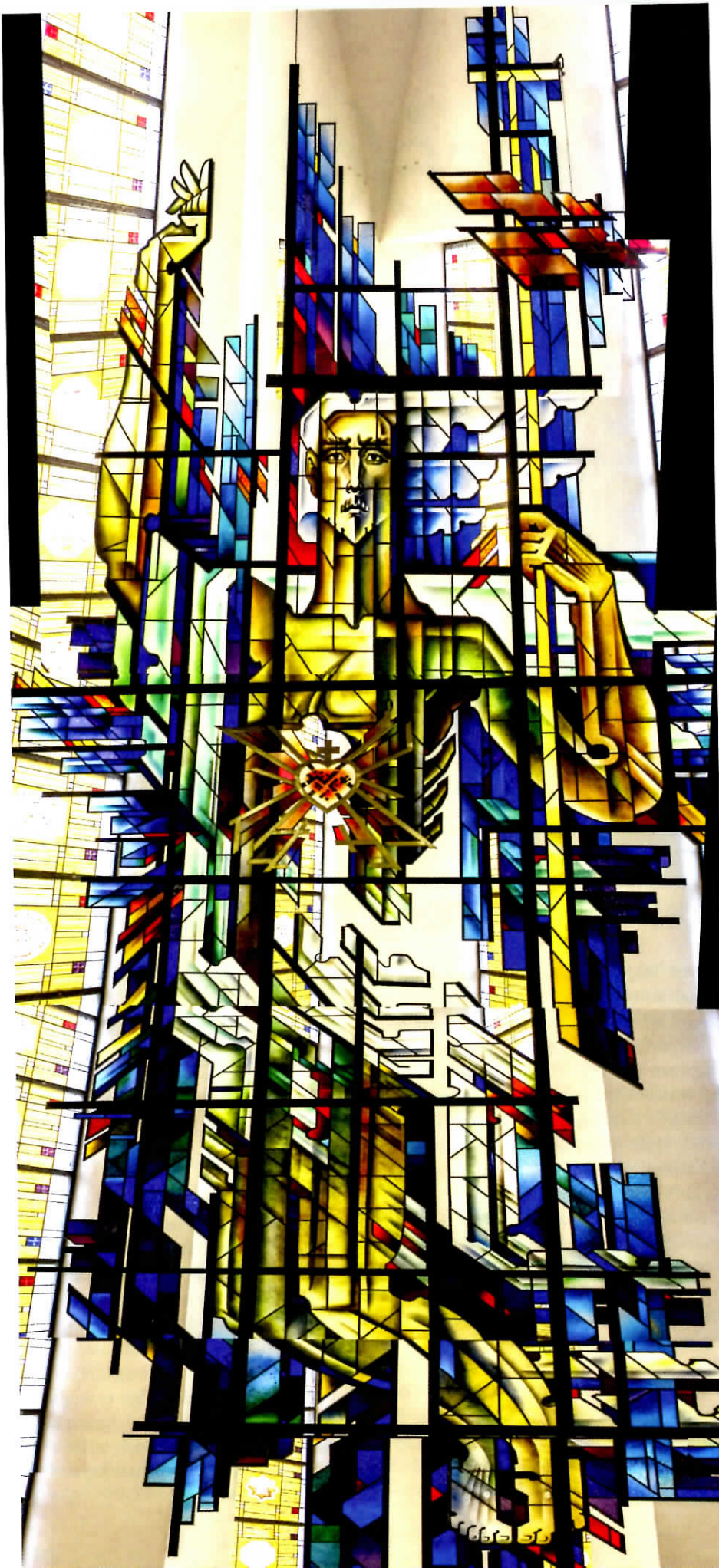
Ilgai teko įrodinėti, kad bažnyčios langu vitražai iš esmės yra tik dekoracijos.

Kartu su architektais R.Krištapavičiumi ir A.Skiezgelu nuvykome į Linkmenis. Ten, prie Dusetų ežerėlio, profesorius K.Morkūnas turėjo *fazendą*, kurioje praleisdavo vasaros mėnesius. Linkmenyse, kaimyno kluone, profesorius sukūrė natūralaus dydžio piešinius ir kartonus visiems savo vitražams Lietuvos bažnyčiose. Kelionė buvo prasminga: sutarėme, kad K.Morkūnas atvažiuos į Klaipėdą. Ir 2010-ųjų spalį kartu su V.Černiausku profesorius tikrai atvažiavo.

Į bažnyčią pasikvietėme daugiau parapijiečių, visi maloniai šnekučiavomės ir žiūrinėjome K.Morkūno atsivežtus eskizus. Ir tuomet visai netikėtai sprendimas atėjo savaime – profesorius paėmė vieną eskizą, iškėlė jį ore ir mes iš nuostabos netekome žado – piešinys puikiausiai tiko centriniam bažnyčios altoriui. Taip visai netikėtai gimė Šv. Kazimiero bažnyčios altorinio vitražo idėja, nors buvo planuota kurti vitražą koplyčioje. Koplyčios vitražą atidėjome geresniems laikams. Erdvinis vitražas nuostabiai tiko didelei bažnyčios erdvei“, – apie vitražo idėją pasakojo R.Karpavičius.

Lėtai ir atsakingai

Kunigas vienas negali nuspręsti ir imtis tokio projekto, tai dideli pinigai, todėl būtinas vyskupo bei kunigų tarybos pritarimas. Klebonui R.Karpavičiui jiems reikėjo įrodyti, kodėl pasirinktas būtent toks modernus vitražas, apginti kūrinio idėją, atskirus sprendimus. Klebonas turėjo tik nespaltotą vitražo maketą, bet vyskupas patikėjo projekto sėkme ir palaimino šią idėją. R.Karpavičiui teko didelė atsakomybė. Viena yra svajoti, ir visai kas kita realizuoti svajones. ►

◀ Vitražas „Prisikėlęs Kristus“ buvo gaminamas Vilniuje. Gamyba truko penkerius metus. Nuo profesoriaus atvažiavimo į Klaipėdą 2010-aisiais iki 2015 metų, kai vitražas buvo sumontuotas bažnyčioje.

„Kai man darydavosi neramu, kaip vyksta kūrybinis procesas ir ar iš viso vyksta, K.Morkūnas man atsakydavo: Nesijaudink, aš sirpinu idėją, viskas bus, – prisiminė Šv. Kazimiero bažnyčios klebonas. – Mums teko palaukti, kol profesorius užbaigs Lietuvos Respublikos Seimo vitražą.“ Tačiau Seimo vitražas, iškilus finansavimo problemoms, taip ir liko iki galo neužbaigtas. K.Morkūnui pavyko padaryti tik vieną „Žalgirio mūšio“ vitražą, įamžinantį Vytautą, ir parengti detalius natūralaus dydžio kartonus būsimam Jogailos vitražui.

Vitražus kuria du žmonės: dailininkas, kuris pateikia vitražo eskizą, sukuria piešinius ant stiklo, ir gamybos meistras. Jis pagal dailininko parengtus šablonus pjauja ir montuoja stiklus, specialioje krosnyje išdega glazūromis ir oksidais sukurtus piešinius, suriša vitražą į vieną visumą ir atlieka daugybę kitų darbų, reikalaujančių ypatingų žinių ir profesionalumo.

K.Morkūnui talkino vitražų meistras V.Černiauskas. Su maestro K.Morkūnu V.Černiauskas dirbo 25 metus, kartu sukūrė ne vieną monumentalų vitražą. Įsimintiniausi – Vilkaviškio Švč. Mergelės Marijos apsilankymo katedros vitražai, Kryžiaus kelio stotys Utenos Dievo Apvaizdos bažnyčioje, vitražas Lietuvos Respublikos Seimo antruosiuose rūmuose.

„Viskas prasidėjo nuo sprindžio dydžio Kristaus veido vitražo, o išaugo į 11 metrų ilgio, 4 metrų pločio ažūrinį vitražą. Vitražas buvo kuriamas lėtai, atsakingai, sąžiningai, – prisiminimais apie Šv. Kazimiero bažnyčios vitražo kūrimą dalijosi V.Černiauskas. – „Prisikėlęs Kristus“ sumontuotas iš penkių segmentų, kiekviename segmente vitražas buvo montuojamas iš atskirų blokelių. Paskui atskiri segmentai buvo sujungti patvaria metalo konstrukcija, išorine ir vidine armatūra.“ ▶

K.Morkūnas, E.Valiūtė, architektai A.Skiezgelas, R.Krištapavičius. Erdvinis vitražas „Prisikėlęs Kristus“. 2013 m. Storas spalvotas stiklas, metalo konstrukcijos, aukštis – 11 m, plotis – 4,5 m, svoris – 800 kg. Kretingos g. 40, Klaipėda, Klaipėdos Šv. Kazimiero bažnyčia. Išsaugotas.

l.Kanto bibliotekos archyvo nuotr.

Dailininkė vitražininkė E.Valiūtė užbaigė K.Morkūno kurtą vitražą Klaipėdos Šv. Kazimiero bažnyčiai.

Vitražas „Prisikėlęs Kristus“ buvo gaminamas Vilniuje penkerius metus.

◀ V.Černiauskas skrupulingai suskaičiavo, kad vitražo montavimui buvo sunaudota 1 000 varžtelių, 120 metrų išorinės ir 50 metrų vidinės armatūros.

Kryžiaus kelias – kūrėjams

„K.Morkūnas vitražų kūrimui naudojo originalią technologiją. „Dvarčionių keramikos“ gaminamą glazūrą ir keramikos technologiją profesorius kūrybiškai pritaikė stiklui. Pagal šią technologiją stiklas pirmiausia padengiamas matine glazūra, o paskui ant taip paruošto stiklo glazūromis ir oksidais kuriamas smulkesnis piešinys. Glazūrų profesoriui parūpindavo jo bičiulis keramikas Mykolas Vrubliauskas“, – pasakojo V.Černiauskas.

Kuriant „Prisikėlusį Kristų“, „Dvarčionių keramika“ glazūrų jau nebegamino, kad darbą užbaigtų, V.Černiauskas rinko glazūrų likučius iš visur, kur dar buvo įmanoma rasti.

K.Morkūno ažūrinis vitražas „Prisikėlęs Kristus“ – didžiausias erdvinis vitražas Rytų, o gal ir visoje Europoje.

„Labai gaila, kad iš K.Morkūno technologijos niekas neperėmė, neatsirado mokinių. Gal baiminosi profesoriaus autoriteto, nors jis buvo labai paprastas. Stebino jo gebėjimas bendrauti su skirtingais žmonėmis“, – pastebėjo V.Černiauskas.

Ažūrinis vitražas „Prisikėlęs Kristus“ yra paskutinis dailininko K.Morkūno darbas. Deja, iki galo profesoriui jo užbaigti nepavyko. 2014 metų sausį, eidamas 89-uosius, vitražininkas mirė.

„Mirus K.Morkūnui, iškilo didelė problema, ką daryti toliau. Paprasčiausia būtų buvę sumanymo tiesiog atsisakyti, nes tikrai nebežinojau, ar įmanoma kūrinių užbaigti. To vitražo gimimas buvo tikras kryžiaus kelias jo kūrėjams – mirė profesorius K.Morkūnas, susirgo techninio sprendimo autorius Kęstutis Sadauskas, ligos užpuolė vitražų meistrą V.Černiauską, kančios ir kryžiaus kelius nuėjau ir aš“, –

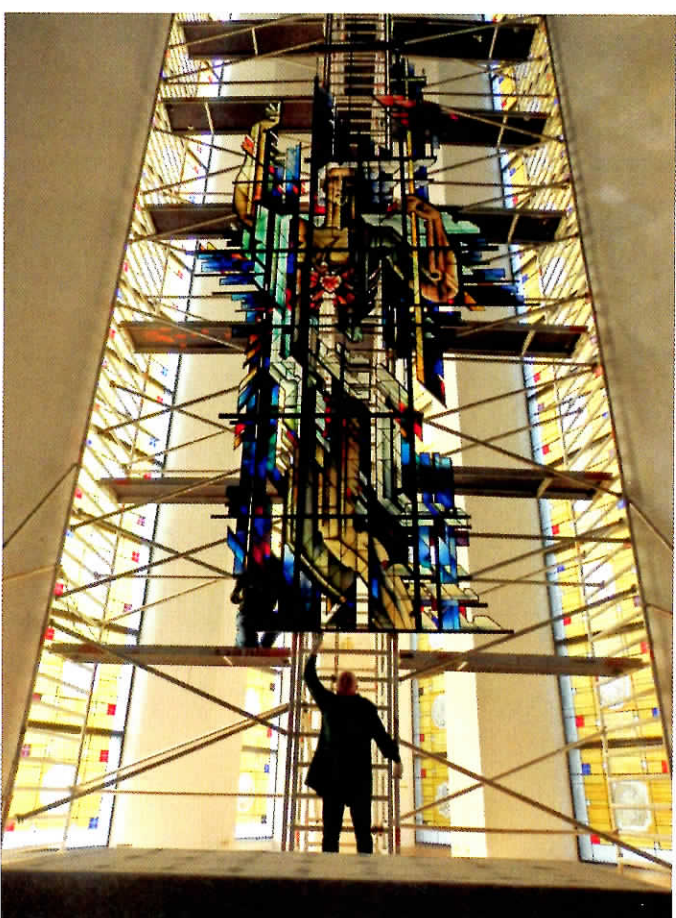
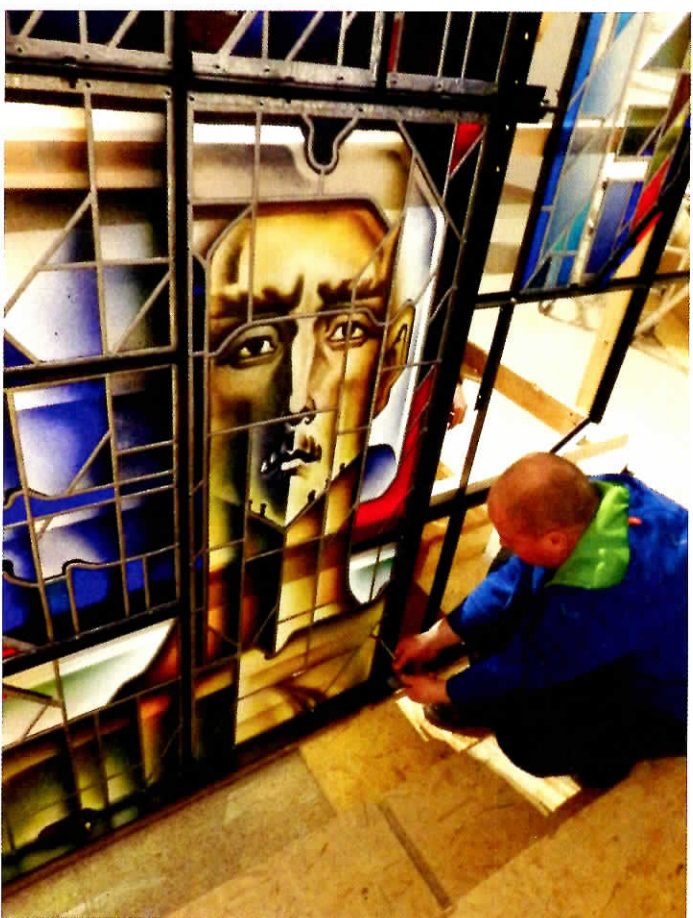
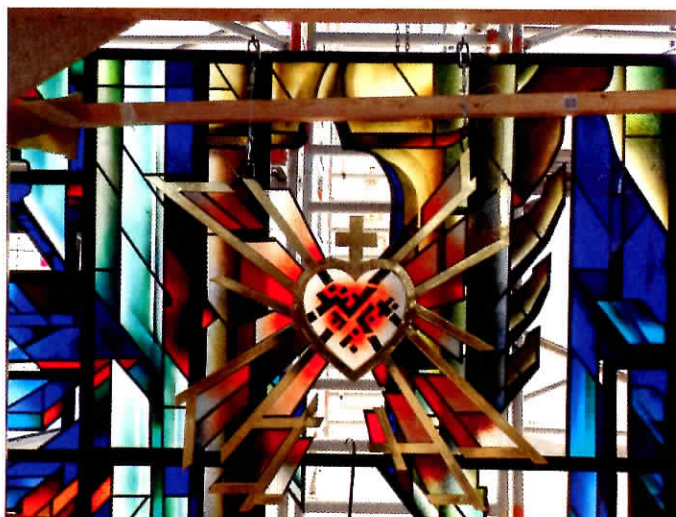
Vitražo montavimo darbai.

prisiminė Šv. Kazimiero bažnyčios klebonas R.Karpavičius.

Tačiau K.Morkūnas, matyt, jautė, kad jėgos senka, todėl ieškojo pagalbininko. Dailininkę vitražininkę E.Valiūtę profesorius pasirinko iš didelio būrio vitražų kūrėjų. Tikrai buvo vertų kandidatų, tačiau E.Valiūtės stilistika jam atrodė artimiausia.

Išeinančiojo priesakas

Prisiminimais dalijosi dailininkė vitražininkė E.Valiūtė: „Kodėl pasirinko mane, net negaliu atsakyti, jis buvo be galo reiklus, reikalavo aukščiausio profesionalumo, matyt, kažką įžiūrėjo mano kūryboje. Žinoma, mes žinojome apie vienas kito darbus, susitikdavome

Lietuvos dailininkų sąjungos Monumentalistų sekcijos susirinkimuose, pasikalbėdavome. Kartą po vieno posėdžio abu su K.Morkūnu keliavome namo – mums pakeliui, abiem į Antakalnį. Man K.Morkūnas ir sako: „Žinai, mačiau tavo darbus Panevėžyje. Labai geri.“ (E.Valiūtė yra sukūrusi vitražus Švč. Trejybės bažnyčiai Panevėžyje). Labai nustebau ir apsidžiaugiau. Pagyromis K.Morkūnas per

daug nelepino, bet mano vitražus jis kažkodėl įvertino, jam patiko mano stilistika. Kitą kartą pagyrė Seimo rūmų vitražą, skirtą poetui Vytautui Mačerniui. „Spalviškai labai gražiai išspręsta. Ar čia tavo?“ – tuomet paklausė. Bet kad aš kada nors galiu imtis jo pradėto darbo, nei pagalvojau, nei maščiau. K.Morkūnas tą 2014 m. sausį gulėjo ligoninėje. Jo laukė du dideli neužbaigti

darbai – erdvinis vitražas „Prisikėlęs Kristus“ ir nebaigtas montuoti vitražas Seime. O jėgos, matyt, seko, ir maestro pradėjo galvoti, kas galėtų ateiti jam į pagalbą, ką jis galėtų pasikviesti dirbti. Labai sudėtinga dirbti su kitu menininku – skiriasi stilistika, kūrybinis braižas, technologijos. K.Morkūnas stiklo tapybai naudojo keramines glazūras, kurias V.Černiauskas buvo puikiai įvaldęs. ►

◀ Skambina profesorius man penktadienio vakarą ir sako: „Žinai, noriu tavęs paprašyti, kad man padėtum tuos darbus užbaigti.“ Tas pokalbis buvo dvasiškai sunkus. Baigdamas jį K.Morkūnas pasakė: „Tu padarysi!“ Ir tie žodžiai man liko kaip anapilinis išinančiojo priesakas. Pasakiau, kad pabandyčiau.“

Pakalbėjęs su Egle, nelaukdamas jos atsakymo, profesorius pats priėmė sprendimą – paskambino Vaižgantui ir pasakė: „Ruošk dar vieną piešimo stalą. Aš išeinu iš ligoninės pirmadienį arba trečiadienį.“ Ir jis tikrai išėjo trečiadienį, bet į amžinybę. Trečiadienį, 2014-ųjų sausio 22 d. K.Morkūnas mirė.

Kažkokia mistika

Anot E.Valiūtės, vitražas „Prisikėlęs Kristus“ buvo pradėtas įgyvendinti medžiagoje. Padaryta trečdalis vitražo – viršutinė jo

dalys, iki sulenktos Jėzaus rankos. Buvo parengti šablonai popieriuje, tačiau spalvinis sprendimas buvo kitas. Kartonuose dailininkas buvo numatęs daryti baltą Jėzaus figūrą, o pradėjęs įgyvendinti idėją, sprendimą pakeitė. Jis pats žinojo, koks bus spalvinis vitražo sprendimas, tačiau popieriuje to nebuvo.

„Man iškilo sudėtingas uždavinys – reikėjo tiesiog atspėti, ką K.Morkūnas buvo suplanavęs, – pasakojo dailininkė. – Svarbiausia buvo padaryti taip, kad figūra nelūžtų per pusę, kad nesiskirtų braižas ir kūrinys būtų vientisas. Abejojau, ar sugebėsiu taip pereiti, kad niekas nepajustų skirtumo, kur K.Morkūno, o kur mano atlikimas. Reikėjo atitaikyti ir stilistiką, ir spalvos intensyvumą. Be V.Černiausko pagalbos niekaip nebūčiau išsivertusi. Dirbti, kai esi pameistris – viena, o kai tenka daryti pagrindinį darbą – visai kas kita. Nežinau, koks būtų vitražo

likimas, jei nebūčiau pasiryžusi pabandyti. O trauktis nebuvo kur, dalis pinigų už vitražą jau buvo sumokėti, ir naujoji Klaipėdos Šv. Kazimiero bažnyčia negalėjo likti be jo. Jaučiausi taip, lyg lėkčiau nuo skardžio. Paprašiau mėnesio, kad man leistų pabandyti. Turėjau pasitikrinti, ar galėsiu, ar sugebėsiu, ar man pavyks. Jei matysiu, kad išeina, tada imsiuosi. Visa viltis buvo Vaižganto pagalba, jis visada buvo šalia K.Morkūno, kartu su juo dirbo. V.Černiauskas puikiai išmanė technologinius procesus. Jis ir tapo mano atrama.“

Viskas pavyko puikiai. „Kai susitikome su Egle, buvau susipažinęs su jos kūryba, įsidėmėjęs jos kūrybinį braižą – tai visai kitas, kitoniškas pasaulis. K.Morkūno užduotį E.Valiūtė priėmė kaip testamentą ir įpareigojimą. Kaip šitaip įmanoma persikūnyti į kitą pasaulį, man iki šiol lieka mįslė. Kažkokia mistika“, – stebėjosi klebonas R.Karpavičius.

Klaipėdos Šv. Kazimiero bažnyčios erdvė.

„Bijau prisiminti, kur buvo mano širdis tą dieną, kai vitražas buvo kabinamas, – prisipažino E.Valiūtė. – Klebonas R.Karpavičius pranešė man, kad šiandien bus kabinamas vitražas ir prašė atvažiuoti. Tuoju pat išvažiavau į Klaipėdą. Kol atvažiuavau, vitražas jau buvo keliamas. Įėjau į bažnyčią pro šonines duris, nuėjau į jos gilumą ir man prieš akis visu dydžiu sušvito vitražas. Ir tada pati pamačiau, kad nėra to lūžio, kurio taip bijojau. Vitražas buvo vientisas, o profesoriaus parinktas mastelis buvo absoliučiai teisingai. Dvejojome visi dėl Kristaus figūros dydžio, ir koks džiaugsmas užliejo širdį, kad „Prisikėlęs Kristus“ taip gražiai užpildė erdvę, jis buvo tiksliai toks, koks turėjo būti. Ta bažnyčios erdvė reikalavo būtent tokio sprendimo.“

„Prisikėlęs Kristus užvaldys šitą erdvę“, – žadėjo K.Morkūnas klebonui R.Karpavičiui. Ir tikrai taip įvyko.

Romualdo Eitkevičiaus nuotr.

Eglės Valiūtės ir Vaižganto Černiausko nuotr.